

הרה"ג יעקב אריאל שליט"א

איסור הפסד וטומאה בתרומה*

לכב'

הר"ר זיו הכהן פארן הי"ו

השלום והברכה!

שאלתך מה לעשות עם תרומת המעשר של גוש קטיף?

המקום המתאים לכב ביותר, שבו הינכם מרכזים כיום את כל התרו"מ, נמצא בסביבה ערבית, והערבים באים ונוטלים את התרומה. אין אפשרות למנוע זאת מהם אלא ע"י ריסוס הירקות בחומר הפוסלם מאכילה. גם לשורפם אי אפשר, כי החסה, למשל, אינה בת שריפה. וא"כ מה לעשות?

שנינו במס' תרומות (פ"ה מי"א):

היה עובר ממקום למקום וככרות תרומה בידו. אמר לו העכו"ם: תן לי אחת מהן ואטמאה, ואם לא – אני מטמא את כולך. ר"א אומר: יטמא את כולך, ואל יתן לו אחת מהן ויטמא. ר' יהושע אומר: מניח לפני אחת מהן על הסלע.

והלכה בר' יהושע.

לכאורה ניתן ללמוד מכאן שמותר להניח תרומה במקום בו ידוע שיבוא הגוי ויטלנה.

אולם יש לדחות ראיה זו. שם מדובר באדם הנמצא במצב מאויים, שאם לא ימסור כבר אחת, יטמאו את כולך, וכדי להציל את היתר, הוא מטמא אחת. אך במצב אחר, כשאין איום כזה, אסור להניח תרומה במקום שהגוי עלול לחללה. אלא שלדברינו יש להקשות: אם כל ההיתר הוא רק כדי להציל את יתר התרומות, אך מעיקר הדין ההנחה על הסלע כמוה כטומאה בידיים, מדוע שלא יתן לו בידיו? יש לחלק בין גרמא לבין מעשה בידיים כמבואר בפסחים (כ ע"ב). ואעפ"י שגם גרמא אסורה בחילול תרומה, זהו משום שבחילול תרומה יש שני איסורים: לאו ועשה. הלאו – "בכל קדש תיגע", ועשה – "משמרת תרומותי". הגרמא אסורה רק בעשה, בעוד שלטמא בידיים הוא איסור לא תעשה. לכן ודאי שיש להעדיף עבירה על עשה

* מכתב זה נשלח בחודש אייר תשנ"א לרב זיו הכהן פארן, שעמד אז בראש מחלקת הכשרות בחבל-עזה.

מאשר עבירה על לא תעשה (עי' אחיעזר ח"ב סי' מ אותיות ג-ה), ואילו ר' אליעזר טובר שאין לעבור אפילו על העשה כדי להציל את יתר התרומות. אין זה מתפקידו של האדם לדאוג להצלת תרומה ע"י עבירה. וכי אומרים לו לאדם: חטא כדי שתזכה? עי' מנחות (מח ע"א-ע"ב).

וכן מוכח מהמשך המשנה בתרומות:

וכן נשים שאמרו להן עכו"ם: תנו לנו אחת מכן וגטמא אותה, ואם לאו, הרי אנו מטמאים את כולכן - ייטמאו כולן, ואל ימסרו להן נפש אחת מישראל.

משמע שהמדובר במצב חמור בו עומד האדם בין שתי אפשרויות שכל אחת מהן חמורה מחברתה, והשאלה היא, האם להעדיף את הרע במיעוטו או לא? בתרומה דעת ר' יהושע היא שאומרים לאדם חטא כדי שתזכה. אך בעריות אין אומרים כן, כי התורה השוותה עריות לשפיכות דמים: "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה" (עי' סנהדרין עג ע"א), ובנפשות הדין הוא שימותו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל.

והנה, במשנה הקודמת מוכח שמותר אפילו לטמא בידים:

חבית של תרומה שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה - מודה ר' אליעזר ור' יהושע שאם יכולים להציל ממנה רביעית בטהרה, יצילו; ואם לאו - ר' אליעזר אומר: תרד ותטמא ואל יטמאנה בידיו... על זו ועל זו אמר ר' יהושע: לא זו היא תרומה שאני מוזהר עליה מלטמאה אלא מלאכלה...

משמע שלר' יהושע מותר לטמאה אפילו בידים. וכן מבואר במסכת פסחים (טו ע"א, כ ע"ב). ועיין ר"ש (תרומות שם). וכבר הקשתה הגמ' בפסחים (כ ע"ב) על ר' יהושע שכאן הוא מתיר לטמא אפילו בידים, ואילו במקרה שגוי איים עליו לטמא את כל הכיכרות - הותר לו רק בגרמא. והגמ' תירצה דהתם שאני משום הפסד ממון. ותימא, בשביל הפסד ממון הותרו לו לעבור עבירה בידים?!

(ואי אפשר להידחק ולומר שהמדובר בהפסד גדול מאוד של חומש מנכסיו שמותר לבטל בגללו עשה בשב ואל-תעשה, שהרי לעבור על ל"ת בקום ועשה - אסור, עיין שו"ע יו"ד סי' קנו סעי' א בהג"ה.)

וההכרח לומר בזה הוא, שמכיון שבלאו הכי התרומה הולכת להיטמא - אין איסור לטמא אותה. וכמו שמצינו בחבית יין המשתברת, שלא יאמר: הרי זו תרומה ומעשר על היין שיש לו בביתו, ואם אמר - לא אמר כלום, כיון שהיין הולך לאיבוד (עי' ב"ק קטו ע"ב).

וכן בב"ק (כ"ז ע"ב): זרק כלי מראש הגג, ובא אחר ושברו במקל - פטור. מאי שנא? מנא תבירא תבר. (אמנם רש"י פירש שם שבעל הכלי הוא שזרק את הכלי, אך הרא"ש חולק עליו. וגם בדעת רש"י יש שפירשו שלרבותא נקט בעל הכלי, עיין בית הלוי ח"א סי' כד.)

וא"כ יש לומר שכשם שלענין ממון מצינו שדבר שהולך לאיבוד אין לו בעלים, כך לענין קדושת תרומה, תרומה ההולכת להיטמא – אין איסור לטמא אותה בידים. ולא רק מצוות שמירה בטלה, דזה פשיטא שאין מצוה לשמור דבר שבלא"ה יטמא, אלא גם איסור נגיעה בטומאה בדבר קדוש אף הוא בטל.

ויש להקשות: א"כ גם כשעכו"ם אומר לו "תן לי כבר אחת ואטמאנה" יהיה מותר לתת לו בידים, כי בלא"ה הכבדות כולן עומדות להיטמא, ואין איסור לטמאן בידים! אך נראה שיש לחלק עפ"י התוס' (ב"ק יז ע"ב ד"ה זרק) שחילקו בין זורק אבן על כלי לזורק כלי עצמו, כלומר: שיש להבחין בין חבית יין שנשברה שהיין עצמו זורם ממנה לאיבוד לבין גוי שמאיים שיטמא תרומה, אך התרומה עצמה עדיין במקומה ולא קורה בגופה שום דבר המקרב את טומאתה. ועו"ל שכאן הגוי רק מאיים שהוא יטמא אותה. ואעפ"י שהקצות (סי' שצ) כתב שהרא"ש חולק על סברת התוס' – אינו מוכרח. כי הוא כתב שגם הנמוק"י, בדין אשו משום חיציו, חולק על התוס', ואילו בריש פרק כיצד הרגל הנמוק"י עצמו הביא את סברתם, ומשמע שאין הדברים מוכרחים. וכ"כ אחיו של הקצות (תרומת הכרי סי' שצב), עי"ש.

ולכן כיון שאין זה ממש הולך לאיבוד, מן הראוי להימנע מלפוסלה בידים. ואעפ"כ, מפני כבוד התרומה, אם אפשר להציל את יתר הכיכרות ע"י נתינה על הסלע, ולטמא כבר אחד בגרמא בלבד – יעשה כן.

העולה מדברינו הוא שאם הברירה היחידה העומדת לפנינו היא: לפסול את התרומה בידים או להניחה שהגוי יטלנה – האפשרות השניה עדיפה. אם כי הוכחה גמורה לדברינו אין כאן, שכן ההיתר להניחה על הסלע על-מנת שהגוי יטלנה הוא כפי שהסברנו רק במקרה שבלא"ה הגוי יטמא את כולו, אך כשאין מצב כזה – מצוות השמירה מחייבת למנוע גם גרם טומאה או גרם הפסד. ובנד"ד אין מצב כזה של חוסר ברירה, כי אפשר להניח את החסה במקום שבו הגוי לא יגיע אליה. אמנם קשה למצוא מקום כזה, אך אין זה מצב של חוסר ברירה מוחלט.

והנה לו יכולנו לטמא את הטבל לפני ההפרשה, וכשההפרשה חלה היתה התרומה טמאה מעיקרה – היה אולי מקום לומר שאין איסור להפסיד תרומה טמאה, כי בלא"ה אינה ראויה לשום דבר אלא לשריפה (או להאכילה לבהמת כהן שאף היא נחשבת לכליזי כמו שריפה, אלא שמותר ליהנות מהשריפה: עי' רש"י ביצה כז ע"ב).

אך החזו"א (דמאי סי' טו ס"ק א) כתב שבתרומה טמאה מותר רק לגרום הפסד, אך אסור להפסידה בידים. הוא מוכיח זאת מהסוגיא בפסחים (כ ע"ב) האומר שגרמא מותר ובידים אסור. וקשה, שהרי מוכח שבמקום שהתרומה הולכת בוודאי לאיבוד, כמו חבית שנשברה – מותר לטמא גם בידים במקום הפסד לחולין! אלא שלפי התוס' (ב"ק יז ע"ב) שהבאנו, יש לחלק בין תרומה ההולכת בעצמה לאיבוד או לטומאה לבין תרומה שגורם חיצוני עומד לאבדה או לטמאה. וא"כ בנד"ד, שהתרומה עומדת להיפסד ע"י גורם חיצוני – אין היתר לאבדה בידים. ועוד קשה, א"כ מדוע כאן הוא

אוסר ובגמ' מנחות (מח ע"א) מוכח שר' אליעזר ור' יהושע חולקים בשאלה אם אומרים לאדם חטא כדי שתזכה? ועוד, הרי שם מדובר בתרומה טהורה העומדת להיטמא! ואכן החזו"א כתב שיש רק "כעין ראייה".
 אך מכיון שאי אפשר לטמא כל כך הרבה טבל – המדובר הוא בטבל טהור, וא"כ אסור לאבד או אפילו לגרום טומאה או הפסד לתרומה טהורה.

ובהר צבי (להגרצ"פ פראנק, זרעים ח"א סי' קא) כתב שבזה"ז, שבלא"ה אין התרומה הטהורה ראויה לאכילה, אין אסור להפסידה. אף הוא מביא ראייה מהמשנה בתרומות הנ"ל, ממנה משמע שגרמא מותר ולטמא בידים אסור. והרי המדובר שם בתרומה טהורה, אלא שאין אפשרות לתת אותה לכהן כי הגוי עלול לטמא אותה. וה"ה בתרומה בזה"ז. וגם עליו יש להקשות כמו שהקשינו לעיל מההיתר לטמא בידים במקום הפסד. ואין לומר שבמקום הפסד ממון התירו לעבור עבירה בידים. (ואולי יודה הגרצ"פ פראנק שתרומה העומדת להיפסד מעצמה שאני, וכנ"ל). אולם עוד יש להקשות, א"כ מדוע ר' אליעזר אוסר? ומהגמ' במנחות מוכח שהמחלוקת בין ר' אליעזר לר' יהושע היא, אם אומרים לאדם חטא כדי שתזכה? משמע שבעקרון יש אסור לטמא תרומה גם כשהיא במצב שעלולה להיפסד, ורק כדי להציל את היתר מותר לטמא את החלק!?

אך מסתבר שתרומה טהורה בזה"ז, מכיון שאין לה אוכלים ועומדת רק לשריפה – אין מצוה לשומרה, וממילא מותר לגרום לה הפסד ע"י הנחתה על הסלע.

וא"כ למסקנה נראה לענ"ד שמותר להניח את התרומה במקום שהגוי עלול לקחתה, ואין להפסידה בידים. אך אם יש אפשרות להניחה במקום שהגויים לא יבואו לקחתה – מן הראוי לעשות כן.

הרב יהודה הלוי עמיחי

ריסוס חומר דוחה על תרומה

שאלה

האם אפשר לרסס תרומה טהורה בחומר שאיננו נספג בפרי אלא נותן ריח רע בפירות על מנת שלא יאכלוהו הערביים?

תשובה

תרומה נקראת קודש, ולכן אסור לטמאה ולהפסידה. רש"י (פסחים יד ע"א ד"ה מדבריהם) כתב שהדבר נלמד מדברי הפסוק (במדבר יז ח) "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי", שעלינו לשמור את התרומה מלטמאה. וכן פסק הרמב"ם (הל' תרומות פ"ב ה"א):

אסור לטמא את התרומה של ארץ ישראל כשאר הקודשים ולא יביא אותה לידי טומאה, ולא יפסיד אותה. אלא אוכל הטהורה ומדליק הטמאה.

בשו"ת אבני מלואים (סי' יז) כתב שהפסד תרומה הוא איסור תורה מדין "משמרת תרומותי", משום שכל המפסיד איננו משמר, ולכן הוא עובר על איסור תורה. ובספר ראש יוסף (שבת כו ע"א ד"ה ה"י ידע) נסתפק שמה הפסד תרומה הוא איסור מדרבנן ורק טומאה הוא איסור של תורה.

הרמב"ם (שם) פסק על פי הגמ' בבכורות (כו ע"א):

מותר לטמא תרומת חו"ל בטומאות של תורה, אע"פ שאינה טמאה אלא בארץ העמים שהיא מדבריהם, מפני שעיקר חיוביה מדבריהם.

ובספר התרומה (הל' ארץ ישראל עמ' 122, הובאו דבריו גם בניאור הגר"א י"ד סי' שלא סי"ג) הסתפק שמה בזמן הזה היא מותר לטמא תרומה כדי לא להכשיל אחרים, מכיון שתרומה בזמן הזה היא מדרבנן. גם השפת אמת (סוכה לה ע"ב ד"ה חכ"א מפני שמכשידה) כתב שמפשוטות הסוגיא נראה שבזמן הזה אפשר לטמא תרומה, מכיון שכל הדיון בגמ' הוא בשאלת דאורייתא או דרבנן. אבל השפת אמת ציין שם שמדברי הרמב"ם נראה שבארץ ישראל גם בזמן הזה יש לאסור לטמא את פירות התרומה. הטור (י"ד סי' שלא אות טז) הביא את דברי ספר התרומה שכתב שמכיון שטמא אסור לאכול תרומה טהורה, וגם לשורפה אי אפשר כיון שהיא טהורה – לכן תרומה טהורה בזה"ז תיקרב. ספר התרומה ביסס דבריו מדין עיר הנידחת, שתרומתה נרקבת ולא נשרפת. אמנם יש להקפיד שלא ליתנם בכלי כדי שלא יבואו לאכלם, אבל נראה שדין זה היה שייך כשהיו אוכלים את התרומות ומעשרות, אולם בימינו, שאין

אוכלים תרו"מ, בכל אופן, אפשר לקבור גם בכלי. על סברה זו הקשה מרן הרב קוק זצ"ל (משפט כהן סי' לח אות ג):

ובטהורה בוודאי לא מצינו קבורה והיתר איבוד, דהא בעיא שמירה אליבא דכו"ע, ואיך נעשה לה דבר של איבוד בידיים? והרבה אנחנו טורחים בענין גרמא... על כן נראה דטעות סופר הוא בטור, וצ"ל "תרכב". וזה מצינו בכמה מקומות בתרומה טהורה שאסורה באכילה מאיזה טעם, שתרכב, דהיינו תונח במקום משומר עד שתרכב מאליה.

אולם כבר העיר על כך בהמעשר והתרומה (פרק א, בית האוצר ס"ק א) שמשלשן ספר התרומה לא משמע שכתב "תרכב" כי אם "תיקבר", וכפי שכתבו הטור, הט"ז והש"ך.

נראה שסברת בעל התרומה היא שקבורה איננה ביזיון וגם איננה הפסד. וכפי שישנה גניזה בקרקע לכתבי הקודש, כן גם תרומה תיגנו. ואע"פ שייתכן שיש בזה גרם הפסד – בכל אופן, כיון שאיננו ניכר ואיננו ישיר – אפשר להקל, ואע"פ שאין ראיה בגמרא להתיר לקבור. יש להעיר שישנם דברים שקבורתם היא שמירתם, ועדיפה הטמנתם בקרקע על פני הנחתם מעל פני הקרקע.

ועיין בחזו"א (שביעית סי' ה ס"ק י) שהתיר לקבור ולא לשרוף. אולם מדבריו נראה שאין דין "משמרת" בימינו, בגלל שחיישינן לתקלה. וצ"ע מנין שאין בימינו דין איסור לאבד, וודאי שהרמב"ם הבין שגם בימינו אסור לאבד.

ברור שהנחת תרומה בחוץ, במקום שאחרים יכולים לקחת את התרומה, יש בזה ביזיון, וכדברי הנוספתא (סוף תרומות):

אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר ומן המדבר ליישוב. אבל מקום שחיה אוכלתה ובהמה אוכלתה, התקינו שיהא מביא ונוטל שכרו מכהן מפני חלול השם (גירסת הגר"א: מפני ביון תרומה).

א"כ כאשר חיה ועוף, וכן בני אדם שאינם בני ברית, אוכלין את התרומה – הרי יש בזה משום אי שמירת התרומה וביזיונה (עיין ארץ חפץ נתיב ד עמ' כז).

סיכום:

- א. לטמא תרומה טהורה הוא איסור מהתורה, וכן גם להפסידה. ויש מסתפקים בהפסד אם הוא אסור מן התורה או מדרבנן.
- ב. האסור לטמא תרומה ולהפסידה אמור רק בתרומת ארץ ישראל. ויש שנסתפקו אם בימינו אין דין תרומת א"י כשל חו"ל.
- ג. להלכה התיירו לקבור תרומה טהורה ולא לשרוף ולאבד. ויש מחמירים אפילו בקבורה, מפני שהיא גורמת להפסד.
- ד. הנחת תרומה טהורה במקום שיבואו בעלי חיים וגויים לאכלה – הרי זה ביזיון וחילול שם שמים הנקרא על התרומה.

להלכה נראה שריסוס הפירות בחומר שאיננו פוגע בעצם הפרי אלא מבריח את מי שאינו מוזמן לכך, וכהן שירצה יכול לנקותו ולאוכלו – אין בזה איבוד תרומה אלא אדרבא, יש בזה משום שמירתה. ונראה שדרך זו עדיפה על פני קבורתה במקום שיש בו חשש קלקול. ולדין ממעט באוכליה נראה שבימינו אין לחוש, שהרי ממילא אין הכהנים אוכלים את התרומה, ואף אינם באים לקחתה. והריסוס לא בא כנגד הראויים לקבל אלא כנגד הלוקחים את שאינו שלהם ומבזים את התרומה. על כן אפשר וראוי לרסס בחומר זה כדי להציל פירות אלו מביזיון. אמנם אפשר עוד להציע לטמא את הפירות לפני הפרשתם, אולם נושא זה צריך לפעמים טרחה נוספת, ואכמ"ל.

הפסד וטומאה בתרומה

ראשי פרקים:

הצגת הבעיה

א. איסור הפסד וטומאה בתרומה

1. שיטות הראשונים

2. גרם הפסד וטומאה בתרומה

3. היסח הדעת בתרומה

ב. דין הפסד תרומה בזמן הזה

1. שיטת רש"י ותוס' בתרומה שסופה לטומאה או לאיבוד

2. שיטת הרמב"ם בתרומה שסופה לטומאה או לאיבוד

3. שיטת ספר התרומה בתרומה בזמן הזה

ג. הנחת התרומה בפני גויים או הפסדה

הצגת הבעיה

בבית האריזה של עלי קטיף מפנים את התרומה המופרשת לאתר מיוחד. הבעיה שהתעוררה היא, שבאים ערבים מכפרי הסביבה ולוקחים את התרומה שהופרשה מן החסה ואוכלים אותה. הוצעה הצעה לרסס את התרומה בחומר כימי שיש לו ריח דוחה, כדי שהערבים יימנעו מלקחתה.

יש א"כ לדון אם יש בעיה בכך שמניחים את התרומה והגויים באים לקחתה. וכן יש לדון אם יש איסור בריסוס התרומה.

א. איסור הפסד וטומאה בתרומה

1. שיטות הראשונים

הרמב"ם (הל' תרומות פ"ב ה"א) כותב:

אסור לטמא את התרומה של א"י כשאר קדשים, ולא יביא אותה לידי טומאה ולא יפסיד, ומותר לטמא תרומת חו"ל... מפני שעיקר חיובה מדבריהם.

המקור שממנו לומד הרמב"ם שאין לטמא ולהפסיד את התרומה הוא שתרומה הוקשה לקדשים, ודינם נלמד מהפסוק: "בכל קדש לא תיגע", כמבואר במסכת זבחים (לג ע"ב) וכדעת ר' יוחנן. ר' יוחנן שם סובר שאף שנאמר בפסוק "בכל קודש לא תיגע", ומשמע שאיירי בקרבנות. עיקר חידושו הוא לגבי תרומה, שיולדת לא תאכל בתרומה עד שתיטהר. הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין פ"ח ה"ב) פסק כר' יוחנן, ולכן כתב בהל' תרומה: "אסור לטמא את התרומה... כשאר קדשים".

מאיך דעת הרבה מן הראשונים (רש"י פסחים יד ע"א ד"ה מדבריהם, תוס' יג ע"א ד"ה ושורפין, ס' התרומה המובא להלן) היא שאסור לטמא את התרומה מדכתיב: "משמרת תרומותי". הרמב"ם לעומת זאת, אינו מביא את הפסוק "משמרת תרומותי" ללמד על איסור טומאה או הפסד תרומה, אלא הוא מביא אותו בהקשרים אחרים, כגון: שיש להפריש טבל טמא כדי לשורפו, או שאין לכהן רשות לקחת או לבקש את התרומות (עי' הל' תרומות פ"ב הי"ד ופ"ב הי"ט, הל' מעשר פ"ו ה"ב).

2. גרם הפסד וטומאה בתרומה

בנד"ד יש לדון תחילה בהנחת הפירות באופן שיקחו אותם הגויים. אין בהנחה זו הפסד, ולכלל היותר יש לדון מצד גרמא בהפסד תרומה.

ערוך השולחן (סי' פד סעי' ג) דן בגרמא בטומאת תרומה, אם זהו איסור דאורייתא או שהוא רק איסור דרבנן. הוא כותב שם שזהו רק איסור דרבנן מפני שבהקשר לעשיית מום לבכור ישנו לימוד מפורש, שאף בגרמא אסור לעשות כן. מאיך כותב ערוך השולחן, שיתכן שגרמא היא בכלל איסור "משמרת תרומותי". לפי"ז הספק אם גרם טומאה אסור מדאורייתא או מדרבנן תלוי במחלוקת הראשונים על מקור האיסור לטמא תרומה: לדעת התוס' ודעימיה אסור לטמא מדכתיב "משמרת תרומותי" והוא הדין לגרמא, וכן מפורש בדברי רש"י (סוכה לה ע"ב ד"ה שמכשירה ולמד כן מהירושלמי חלה פ"ג ה"ב: "משמרת תרומותי - תרומה צריכה שימור"). ולדעת הרמב"ם, הסובר שהמקור הוא מההיקש לקדשים - זהו רק במעשה בידיים, אך גרמא תהיה אסורה רק מדרבנן. להלן נדון באיסור הפסד תרומה, ויתבאר שהראשונים שלומדים איסור טומאה מהפסוק "משמרת תרומותי" - לומדים ממנו גם את איסור הפסד,

ולדעת הרמב"ם יתכן שזהו רק איסור דרבנן. ועכ"פ גרמא בהפסד תרומה הריהו כדין גרמא בטומאת תרומה.

בנוסף להפסד התרומה, הגויים גם מטמאים אותה. ועי' משנ"ר (תרומות פ"ח מ"א) שכתב שחכמים עשו את הגויים כזבים, ולכן הם מטמאים את התרומה מדרבנן. (אמנם יתכן שאם מניחים את התרומה באופן קבוע במקום מסויים והגויים יודעים שהם יכולים לקחת אותה, יש בכך גם איסור של "לא תחנם". אך אין הדבר מסתבר, כי האיסור הוא שלא לתת להם מתנה חינם, ולא נראה שהנחת הפירות נחשבת כמתנת חינם).

3. היסח הדעת בתרומה

גם אם נאמר שהנחה בפני גויים אינה בכלל גרמא, לכאורה לא גריעא מהיסח הדעת בתרומה. שכן בגמ' (פסחים לד ע"א) נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש מה הסיבה שהיסח הדעת פוסל בקדשים ובתרומה. ר"ל סובר שהיסח הדעת הוא "פסול הגוף", כלומר שהיא סיבה עצמית לפסול ונובעת ממעלת הקדשים. ר' יוחנן סובר שהיסח הדעת הוא "פסול תומאה", כלומר שאנו חוששים שמא בגלל חוסר תשומת הלב נטמאו הפירות. ומפרש רש"י (פסחים שם ד"ה בהיסח הדעת): "... ונפסלין בהיסח הדעת דכתיב גבי תרומה: את משמרת תרומותי - עביד לה שימור ולא תסיח דעתך". וכן נראה מדברי תוס' (פסחים שם ד"ה פסול הגוף) והפני יהושע (פסחים שם). ולפי"ז אסור להניח את הפירות במקום שהגויים יקחו אותם, מפני שיש בכך היסח הדעת, שאסור מדין "ממשמרת תרומותי". ובדעת הרמב"ם, שאינו לומד מהפסוק "משמרת תרומותי", יש לומר שאכן אין איסור להסיח את הדעת, אלא שאם הסיח את הדעת - התרומה אסורה באכילה כי אנו חוששים שמא נטמאה (עי' רמב"ם תרומות פ"א הכ"ג, רדב"ז שם, וכן צ"ח פסחים שם). מאידך ברור גם בדעת הרמב"ם שאסור עכ"פ מדרבנן להניח את התרומה בפני הגויים, שהרי במשנה (תרומות פ"ח מ"א) רואים שמותר לעשות כן רק מחמת האיום של הגוי שיטמא את שאר הכיכרות.

ב. דין הפסד תרומה בזמן הזה

בספר התרומה (הל' ארץ ישראל עמ' 122, 125) מובאות שתי אפשרויות לטיפול בתרומה בזה"ז, לפי סדר העדיפות דלהלן:

א. לפני שמפריש את התרומה יכשיר את הפירות לקבלת תומאה, ויתן את התרומה לכהן שיהנה בשריפתם.

ב. יפריש בטהרה, ויקבור את התרומה כדי שלא להגיע לתקלה, שזר יאכל את התרומה ח"ו.

החזו"א (שביעית סי' ה ס"ק י) מקשה, מדוע מתיר ספר התרומה לקבור את התרומה, הרי בכך מפסיד את התרומה בידיים כי ממחר את רקבונה? ומייעב

החזו"א שלדעת ס' התרומה אין דין "משמרת" בזה"ז, ולכן יש היתר לקבור אותה (מפני התקלה). הסברה לדעת החזו"א היא שכיון שאין לה כיום אוכלין נחשב כאזיל לאיבוד, וממילא פוקע דין "משמרת תרומות". יש לנו א"כ לדון תחילה האם מותר להפסיד או לטמא תרומה שבין כך הולכת לאיבוד.

1. שיטת רש"י ותוס' בתרומה שסופה לטומאה או לאיבוד

נאמר בגמ' (פסחים יג ע"א):

דתניא: ארבע עשר שחל להיות בשבת – מבערין את הכל מלפני השבת ושוּרְפִין תְּרֻמוֹת טְמָאוֹת, תְּלוּיֹת וְטָהוּרוֹת, וּמְשִׁירִין מִן הַטְּהוּרוֹת מִזֶּן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת כְּדִי לֵאכּוֹל עַד ד' שְׁעוֹת – דְּבָרֵי ר' אֱלֵעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בִּרְתוּתָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם ר' יְהוֹשֻׁעַ...
מבואר שם בגמ' שמותר לשרוף את תרומת החמץ בערב שבת, כי ידוע שלא יהיה לה שימוש עד שיגיע זמן שריפתה בערב פסח.

התוס' על אתר (ר"ה ושוּרְפִין) מְבַרְרִים מֵהַהִיתֵר לְשַׂרְוֵף אֶת הַתְּרֻמָּה, וז"ל:
אֲפִילוּ אִם נֹאמַר דְּאִסוּר לְשַׂרְוֵף טְהוּרוֹת מִשּׁוּם דְּכָתִיב "אֵת מִשְׁמֶרֶת תְּרֻמוֹתֶיךָ" כִּמוֹ שֶׁאִסוּר לְטַמְּאֵם – הַכֹּא שֶׁרִי. אֲע"ג דְּמִדְּאֻרִייתָא בְּבִטּוּלָא בְּעֵלְמָא סָגִי, וְאִין צְרִיךְ לְשׁוּרְפָהּ, מְכַל מְקוּם כִּיּוֹן דְּסוּפָה לֵיאַסֵּר וְלִילְךְ לֵאֲיָבוּד – שְׁרִי לְשׁוּרְפָהּ כִּמוֹ לְטַמְּאוֹתָהּ, דְּשֵׁרִי ר' מֵאִיר בְּסוּף פְּרָקִין לְשַׂרְוֵף טְמָאָה עִם הַטְּהוּרָה.

הגרצ"פ פראנק (הר צבי זרעים ח"א סי' קג אות ג) רוצה להוכיח שדעת התוס' נוטה לומר שאיסור איבוד אינו נלמד מהפסוק "משמרת תרומותי", שהרי התוס' אומרים: "אֲפִילוּ אִם נֹאמַר דְּאִסוּר לְשַׂרְוֵף טְהוּרוֹת מִשּׁוּם דְּכָתִיב אֵת מִשְׁמֶרֶת...".
ולע"ד לא נראה כן לאחר עיון בדברי תוס' הרשב"א על פסחים (תוס' הר"ש משאנץ, ועי' שם בהקדמה לספר ששתם תוס' בפסחים הוא הר"ש משאנץ). מדבריו מוכח שדברי התוס': "אֲפִילוּ אִם נֹאמַר דְּאִסוּר לְשַׂרְוֵף מִשּׁוּם דְּכָתִיב אֵת מִשְׁמֶרֶת תְּרֻמוֹתֶיךָ..." מתייחסים לדברי רבנו אפרים, שסובר שאין איסור לאבד תרומה מדאורייתא, ולדעת תוס' איסור איבוד תרומה כדן טומאת תרומה נלמדים מהפסוק "משמרת תרומותי", וז"ל תוס' הרשב"א (ר"ה ושוּרְפִין):

מכאן מדקדק רבנו אפרים דמדאורייתא שרי לשרוף תרומה טהורה, ולא שייך "משמרת תרומותי" אלא לענין תרומה שלא לטמאותה. דאי אמרת דאסור לשרוף תרומה טהורה משום דכתיב "משמרת תרומותי", א"כ, למאן דאמר בהאשה רבה, אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אלא בשב ואל תעשה, היכי שרו רבנן לשרוף תרומה טהורה... דליכא למימר דשרי לשרופה משום דסופה עומדת לשריפה כשיהיה זמן איסור בפסח, דהא מדאורייתא בביטול בעלמא סגי לה...

ולדבריו של רבנו אפרים משיב תוס' הרשב"א:

ונראה דלאו ראייה היא. אדרבא, ק"ל: דהא בבכורות מוכח בהדיא בפ' כל פסולי המוקדשין דאסור לטמאותה משום "משמרת תרומותי", ואפי' הכי שרי ר' מאיר בסוף פרקין לשרוף בארבע עשר שחל להיות בשבת טמאה עם הטהורה; אלא ודאי היכא דסופה לאיבוד אין שייך ליזהר בשמירתה; ודחוקא השתא הוא דשרי לשרוף. אבל בשאר ימים – לא, דכתיב "משמרת תרומותי"...

תוס' דוחים את דברי רבנו אפרים, כי הלא גם הוא מודה שהאיסור לטמא את התרומה נלמד מן הפסוק "משמרת תרומותי", ואעפ"כ ר' מאיר סובר שמותר לשרוף את הטהורה עם הטמאה אף שהטהורה בוודאי טיטמא. וע"כ הסיבה היא מפני שלבסוף, התרומה שהיא חמץ – תלך לאיבוד. ע"כ אומרים תוס' שכפי שמועילה סברה זו להתיר לטמא – כן היא מועילה גם לענין הפסד. ועכ"פ הא קמן שדעת תוס' היא שאסור לאבד תרומה מדכתיב "משמרת תרומותי", ודלא כפי שהבין הגרצ"פ פראנק שהובא לעיל.

ולכאורה יש להוכיח מהגמ' (פסחים כ ע"ב) שברגע שתרומה הולכת לאיבוד, שוב אין חובה לשומרה ומותר לטמאותה, שהרי כן נאמר (שם):

ר' אלעזר רמי תרומה אתרומה, ומשני: מי אמר ר' יהושע, גרמא אין בידיים לא?! ורמינהו: חבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ותחתיה חולין טמאין – מודה ר' אליעזר לר' יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה, יציל, ואם לאו – ר' אליעזר אומר: תרד ותיטמא ואל יטמאנה ביד, ור' יהושע אומר: יטמאנה ביד. ומשני: שאני התם דאיכא הפסד חולין. מתקיף לה רבא: מתני' נמי איכא הפסד עצים! א"ל אביי: להפסד מרובה חששו, להפסד מועט לא חששו...

ר' אלעזר מקשה על ר' יוסי אליבא דר' יהושע (שכמותו נפסק להלכה), האומר שאין לשרוף בידיים את התרומה הוודאית עם התרומה המסופקת בערב פסח, שר' יהושע עצמו סובר שחבית יין שוודאי לטמאה אולא – מותר לטמאה בידיים. הגמ' מתרצת שם שבתבית התירו מפני הפסד מרובה של החולין. מוכח מכאן שכיון שהתרומה הולכת לאיבוד אין איסור לטמא אותה מדאורייתא, שהרי לא יעלה על הדעת להתיר איסור דאורייתא מפני הפסד מרובה! ולפי"ז לכאורה צודקים דברי תוס' הרשב"א, שכיון שסוף התרומה לאיבוד, מופקעת החובה של "משמרת תרומותי", ולכן כמו שמותר בכה"ג לטמא את התרומה, כן מותר גם להפסידה.

1. כיון שהאיסור לטמא הוא מחמת "משמרת תרומותי" מובן מדוע ר' יהושע נקב בשיעור רביעית: "שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה – יציל", כי רביעית זהו השיעור שיש עליו חובה "משמרת", עי' בדברי הגרש"פ פרנק (כ"רם ציון, אוצר התרומות הלכות פסוקות עמ' קה).

רואים גם במשנה (תרומות פ"ח מ"ה-מ"א) שעליה דנה הגמ' בפסחים (שם), שאין הבדל בין מקרה שסוף התרומה לאיבוד לבין מקרה שסופה לטומאה. בשני המקרים סובר ר' יהושע שמותר לטמא את התרומה בידיים. הר"ש והרא"ש מפרשים שהסברה של ר' יהושע (שם מ"א) היא שבכ"ג פוקעת חובת "משמרת תרומות". וז"ל המשנה (שם):

על זו ועל זו אמר ר' יהושע לא זוהי התרומה שאני מזהר עליה
מלטמאה אלא מלאכלה...

ומפרש הר"ש:

על זו - שנולד ספק טומאה, ועל זו - שהולכת לאיבוד, אמר ר' יהושע דאין מזהר מלטמאות, כדפרישית לעיל ד"תרומות" כתיב, ואותה שמוזהר עליה.

2. שיטת הרמב"ם בתרומה שסופה לטומאה או לאיבוד

הרמב"ם (בפיה"מ תרומות שם) מפרש בצורה שונה מהר"ש ודעימיה. במשנה (תרומות פ"ח מ"ט) נאמר: "ר' אליעזר אומר תרד ותיטמא ואל יטמאנה בידי". ומפרש הרמב"ם: "שלא יעזור בירידת היין לגת התחונה". במשנה הבאה (מ"י) נאמר: "אם יכול להציל רביעית בטהרה - יציל". ומפרש הרמב"ם: "בשעה שהוא מציל רביעית יין לא אכפת לך אם הוא עוזר באיבוד השאר או בטומאתו...". גם בהמשך (מ"א ד"ה ובל תטמאה) כותב הרמב"ם: "ר"ל: שלא תזיד לטמאה; אבל לסייע בכך אחר שנשפכה - מותר".

הרמב"ם אינו מפרש כדברי הר"ש, שהנידון במשנה הוא אם צריך לחזור אחר כלים טהורים או שאפשר לקבל את התרומה בכלים טמאים. נמצא שלדעת הרמב"ם גם אם סוף היין או השמן לאיבוד, עדיין אין אנו מתירים לטמא בידיים, אלא רק לעזור באיבודו או לסייע בטומאתו.

ואכן הרמב"ם בהלכה (תרומות פ"ב ה"ד) אינו מתיר במקרה של חבית היין לקבל את היין בכלים טמאים, וז"ל: "ואם לאו - יציל בידיו בלא נטילת ידים ואעפ"י שהוא מטמאה...". נמצא שהרמב"ם התיר בכ"ג רק לטמא את התרומה בטומאה דרבנן, טומאת ידים ללא נטילה, שהיא מ"ח דבר (ועי' דעת חק עמ' רצח).

האחייעור (סי' מ) מסביר שהרמב"ם הולך לשיטתו, שאינו לומד כשיטת תוס' שהאיסור לטמא או לאבד את התרומה הוא מדין "משמרת" אלא לומד מ"בכל קדש לא תיגע". הנפק"מ מכך היא כזאת: הלומד את האיסור לטמא או את האיבוד מ"משמרת" - אינו מחוייב בשמירתה, אם בין כך התרומה הולכת לאיבוד או לטומאה. מאידך, אם האיסור נובע מ"בכל קדש לא תיגע" - היינו שיש איסור שהטמא יגע בקדש, כמו שמצאנו בקדשים - אזי מה אכפת לי שהתרומה הולכת לטומאה או לאיבוד, הרי עדיין אנו מחוייבים להימנע מלטמא את הקודש? לכן

הרמב"ם אינו מתיר בכה"ג לטמא את התרומה בטומאה דאורייתא אלא רק בטומאה דרבנן כמו טומאת ידים.

האור שמח עומד על נקודה נוספת בדברי הרמב"ם. מצד אחד כתב הרמב"ם (שם ה"ד): "חבית (יין) שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה – אם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה, יציל; ואם לאו, יציל בידיו בלא נטילת ידים..." לעומת זאת, לגבי חבית שמן שנשפכה כתב הרמב"ם (שם ה"ה): "ואם לאו – יציל בטומאה, שכיון שנשברה החבית אינו מוזהר שלא להציל בטומאה, מפני שהוא בהול".

בדין של חבית שמן, הרמב"ם אינו מתיר לטמא את התרומה רק בטומאת ידים, כפי שכתב במקרה של חבית היין, אלא מתיר אפילו לטמא את השמן בטומאה דאורייתא. האור שמח מסביר שבחבית יין אסור להשתמש ביין לאחר שנטמא, לכן אסור לטמאה בטומאה דאורייתא. בשמן, אף לאחר שנטמא – מותר לשורפו, והכהן משתמש בתרומה במידה מסויימת כדן, לכן הדבר דומה ל"עמוד וחטא בתרומה כדי שתזכה בתרומה" (מנחות מה ע"א-ע"ב). לדעת הרמב"ם העובדה שסוף התרומה ללכת לאיבוד אינה מתירה לטמא תרומה בטומאה דאורייתא, כמבואר לעיל. גם העובדה שהוא בהול אינה מספיקה להתיר איסורים דאורייתא (עי' שבת מג ע"ב). אשר על כן מבאר האור שמח, שכיון שההצלה בכלי טמא אינה מועילה לחולין בלבד, אלא מועילה גם להנאה מהתרומה עצמה – מותר לעשות כן אף כשמטמא את התרומה בטומאה דאורייתא.

יתכן שיש נפק"מ בין סברת האחיעזר לסברת האור שמח בהסברת הרמב"ם. לדעת האחיעזר איסור הפסד אינו אלא איסור דרבנן. לפי"ז יתכן שכמו שמותר לטמא את התרומה בטומאה דרבנן כאשר סופה ללכת לטומאה או להפסד, אכן יהיה מותר להפסידה, שהרי ההפסד הינו איסור דרבנן. ואילו לסברת האור שמח, שמותר לטמא חבית שמן בטומאה דאורייתא בגלל שהדבר דומה ל"חטא בתרומה כדי שתזכה בתרומה" – יהיה אסור להפסידה, כי לאחר האיבוד בוודאי אינו זוכה בתרומה.

שיטה נוספת לאיסור הפסד בתרומה מצאנו ברש"ס (לירושלמי תרומות ריש פ"ט ד"ה ואם הביאה שלישי). הוא מסביר שהאיסור להפסיד את התרומה נובע מכך שיש מצוות עשה לאכול את התרומה, וכפי שמצאנו בדיני שביעית, שם נאמר "לאוכלה ולא להפסד". ויש לעיין בדבריו. כי לגבי שביעית מסתבר שאין מצוות עשה באכילת פירות שביעית (ואף לדעת הרמב"ן, סהמ"ז, נוספות, מ"ע ג; ועי' "שבת הארץ" עם "תוספת שבת פ"ה ה"א אות א), ולכן כשהתורה אומרת "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", היא באה לחדש את דין "לאכלה ולא להפסד". בתרומה, לעומת זאת, מסתבר שיש מצווה באכילתה (רמב"ם הל' תרומות פט"ו הכ"ב ונו"כ שם. ועי' רדב"ז שם, סהמ"צ עשין פט, רמב"ן נוספות מ"ע ב, תוס' גיטין יב ע"ב ד"ה השבתוני), ולכן יתכן שאין ללמוד מכאן שיש איסור דאורייתא להפסיד את התרומה.

לסיכום:

ישנן שלש שיטות עיקריות:

א. שיטת רש"י, הר"ש והתוס':

1. יש דין "משמרת" בטומאה וגם באיבוד.
2. כאשר סוף התרומה לטומאה או לאיבוד אזיל, מופקעת חובת השמירה "משמרת תרומותי". אעפ"כ מדרבנן אסור להפסיד אותה, אך אם יש הפסד מרובה כמו בחבית יין או בחבית שמן שנשפכה – מותר לטמא את התרומה בטומאה דאורייתא (תוס' פסחים יג ע"א ד"ה ושרפין, הר"ש (תוס' הרשב"א פסחים שם, תרומות פ"ח מי"א).

ב. רבנו אפרים:

1. איסור טומאה הוא איסור דאורייתא מדכתיב "משמרת תרומותי".
2. איסור האיבוד הוא רק איסור דרבנן.

ג. שיטת הרמב"ם:

1. איסור טומאה נלמד מן הפסוק "בכל קודש לא תיגע".
2. לא התברר מהו מקור האיסור באיבוד תרומה, וייתכן שהוא רק איסור דרבנן, כרבנו אפרים.
3. כאשר התרומה הולכת לטומאה או להפסד, אין היתר לטמא את התרומה בטומאה דאורייתא אלא רק בטומאה דרבנן. (מאידך אולי יש מחלוקת בין האור שמח לאחיעזר אם מותר בכה"ג להפסידה).

3. שיטת ספר התרומה בתרומה בזמן הזה

כאמור לעיל, כתב ספר התרומה (שם) שבזה"ז יש לקבור את התרומה כדי למנוע מקרה שזר יאכל אותה. וביאר החזו"א (הובא לעיל) שאין לחשוש שע"כ כך ממזהר את רקבונה, כי בזה"ז פקעה חובת "משמרת תרומותי", מאחר שבין כך התרומה הולכת לאיבוד.

אך לענ"ד לא נראה כן בדעת ס' התרומה, וז"ל:

עוד אפרש דבזה"ז אין תרומה מן התורה, דלא קידשה לעתיד... דאם היא טהורה, מה יעשה ממנה, כיון שאינו יכול לאוכלה. דאין לומר שיכול לשורפה כמו תרומה טהורה בערב פסח דשרי בפ"ק דפסחים, דשאני התם דבלאו הכי אזלא לאיבוד משום איסור חמץ... אבל בטהורה גמורה – אסור לשורפה כיון שמאבדה בידיים כמו דהוי אסור לגרום לה טומאה מדכתיב "משמרת תרומותי", שצריך לשומרה מטומאה והוא הדין מאיבוד. ומביא מורי רבנו ראיא דתנן בחלק גבי עיר הנדחת: "ותרומות ירקבו", אבל שריפה עם שלל העיר – אסור. לכך טוב לקוברה אם היא טהורה שלא הוכשרה. ולא יתנגה בכלי, פן

ימצאה ויאכלוה. וטוב יותר להכשירה קודם שיפריש התרומה, ואח"כ יסיקנה הכהן...

נראה מדברי ס' התרומה, שנקודת המוצא היא שיש דין "משמרת" גם בזה"ז, ולכן אסור לשרוף תרומה טהורה או לגרום לה טומאה. ראייתו מהגמ' בסנהדרין היא שאף בזמן שיש מצוה לשרוף את שלל עיר הנידחת, כיון שאפשר בקבורה – אסור לשרוף, כיון שעושה מעשה הפסד בידים. ואמנם העיר המגיה לט' התרומה (בשולי הגליון) שקשיא מהגמ' בפסחים, כי מאי שנא חמץ בערב פסח הנחשב כאזיל לאיבוד משלל עיר הנידחת שדינו בשריפה? מדוע החמץ יישרף ושלל עיר הנידחת ייקבר? לכן רצה החזו"א לבאר שהיא גופא מה שס' התרומה רצה להוכיח, שכיון שאזיל לאיבוד ואין דין "משמרת", בכל אופן יש לקבור במקום שאין צורך לשרוף. אך לא נראה כן מהמשך הדברים של ס' התרומה, וז"ל:

ואע"ג דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל מן התורה לאחר שבא להם חיוב חלה דהיינו לאחר הגלגול או לאחר חיוב תרומה דהיינו לאחר מירוח, דחולין הטבולין לתרומה כתרומה דמי – מ"מ בזה"ז, דלא קדשה לעתיד לבוא ותרומה בזה"ז אינה אלא מדרבנן, כיון שאין לה אוכלין עם טהורה – היה מותר להכשירה ותהא טמאה בהפרשתה שלא ייכשלו בה עוד, שהכהן ישרפנה ויהנה בשעת שריפתה...

דאי לאו הכי, תמה על עצמך: היאך לשים שם עיסה בארץ ישראל עכשיו שאין לנו שום הזאה וכולם טמאים, הלא עכשיו אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י? אלא כיון דבזה"ז חלה ותרומה מדרבנן הקילו חכמים היבא דלא אפשר לתקן...

ס' התרומה מציע לטמא את הטבל, ואז, לאחר ההפרשה, יהיה לפירות דין של תרומה טמאה שדינה בשריפה. אך ס' ההתרומה מתקשה, היאך אפשר לטמא את הטבל, הרי "אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י" (ובהמשך (שם עמ' 125) כתב: "וגם פירשתי לעיל היאך יבשורנה הלא חולין הטבולין לתרומה כתרומה דמי וכתביב "משמרת תרומותי"...) הא קמן שאף לאחר ראייתו מהגמ' בסנהדרין הוא סובר שיש דין "משמרת תרומותי" בזה"ז, שאל"כ בוודאי יהיה מותר לטמא חולין הטבולין לתרומה.

רש"י (סנהדרין שם ד"ה אלא תרומה ביד כהן) מסביר שאין לשרוף את שלל עיר הנידחת כיון שהשריפה לעומת הקבורה היא זילול גדול יותר בתרומה. היד רמה (סנהדרין שם ד"ה ותרומות ירקבו) שואל שאלה הפוכה: איך יתכן שמדאורייתא שלל עיר הנידחת בשריפה ורבנן יאמרו שייקבר? מתרץ היד רמה שהפקר ב"יד הפקר; וכיון שרבנן עשו מעלה בתרומה, הם הפקיעו את הבעלות של הכהן בתרומה, וממילא לא חל על התרומה דין שריפה דאורייתא. לפי תירוץ היד רמה יש ליישב את קושיית המגיה לט' התרומה, ששאני דין חמץ בערב פסח, שבכל מקרה יש לשרוף עד כניסת החג כדי שלא יעבור על איסור "בל יראה ובל ימצא". לעומת זאת, שלל עיר הנידחת

– אין תאריך קבוע לשריפתו, ולכן כיון שחכמים יכולים למצוא פיתרון נאות יותר לתרומה, מוטב כך.

אלא שלכאורה צודקים דברי החזו"א: מאי שנא תרומה בזה"ז שאין לה אוכלין מתרומת חמץ שסופה לאיבוד אזילו ויש לבאר בדעת ס' התרומה שגם כאשר התרומה הולכת לאיבוד לא פוקע דין "משמרת", אלא מדאורייתא אנו אומרים שאם אפשר בקבורה יקבור ולא ישרוף, ואם אפשר ע"י הפסד בגרמא לא יעשה מעשה הפסד בידיים. ולכך הוא מביא ראיה מהגמ' בסנהדרין, שאף שהתרומה הולכת לאיבוד, דין "משמרת" אינו פוקע, אלא יש לקבור כשאינו חייב לשרוף; ולכן אף שחייב שריפה מצד דין עיר הנידחת – אי אפשר לשרוף כי יש בכך הפסד לתרומה, ולכן יירקבו. להסבר זה קשה, מדוע בערב פסח שורפים את התרומה כשהיא חמץ (פסחים טו ע"ב), ובפרט שמדאורייתא בביטול בעלמא סגי כפי שמציינים תוס' ותוס' הרשב"א (שם)². לכן יש לומר שחכמים חייבו לשרוף את תרומת החמץ כי חששו שמא יאכלו אותה בפסח. לעומת זאת, בעיר הנידחת, שמדובר בע"ז ובדילי אינשי מינה – לא חייבו שריפה מפני איבוד התרומה וחייבו רק להניח עד שתירקב³.

גם לדעת רש"י והר"ש, הסוברים שכאשר סוף התרומה הולכת לאיבוד – נפקע דין "משמרת תרומותי" – יש לומר שלא ברירא שבוה"ז אמרינן סוף תרומה לאיבוד אזלא. כי המציאות של האיבוד של השמן המבואר בגמ' בפסחים היא איבוד ממשי ומיידי; ואילו תרומה בזה"ז, לעומת זאת, אין לה אוכלין, ואי אפשר ליהנות ממנה; אך מכל מקום אין האיבוד ממשי ומיידי, ובכזה"ג דין "משמרת" אינו פוקע. ולכאורה יש להביא ראיה לסברה זו מהמשנה (תרומות פ"ח מי"א):

אמר לו עכו"ם: תן לי אחת מהן (כבר אחת מבין הכרות) ואטמאה, ואם לאו הרי אני מטמא את כולה... – ר' יהושע אומר: יניח לפניו אחת מהן על הסלע...

כלומר שאף שסופו של אותו כיכר להיטמא, עדיף להניח את הכיכר על הסלע מאשר לתת אותו ביד לעכו"ם.

הרב קוק זצ"ל (משפט כהן סי' לח) אומר שדברי ס' התרומה (אשר מביאם הטור) הם טעות סופר כי לא יתכן שתרומה טהורה תיקבר, כי בכך מאבד אותה בידיים. לכן הרב זצ"ל גורס בדבריו כפי שאכן נאמר בגמ' בסנהדרין: "תרומות ירקבו", דהיינו שיש להשאירם עד שירקבו לבד; ואין לגרוס "ייקברו".

2. תוס' הרשב"א (פסחים יג ע"א ד"ה שורפין) הוכיח מכאן שאין איסור הפסד דאורייתא ומשמרת תרומותי מוטב רק על איסור טומאה.

3. ועי' תוס' הרשב"א (שם סוף ד"ה שורפין), מהרש"א (פסחים שם ד"ה שורפין), תורת הארץ (פ"ב אות כא הגהה ד), ביאור הגר"א (סי' שלא ס"ק מח), הר צבי (זרעים א סי' קא).

נמצא שלדעת הרב זצ"ל אליבא דס' התרומה – יש דין "משמרת" בזה"ז, ולכן נזקק לתקן את המילה "ייקברו" ב"ירקבו". ואף שלענ"ד אין הכרח כ"כ לתקן את הגירסה, כי לא ברירא שהקבורה ממזהרת את ההפסד יותר מאשר השארת הפירות במקומם. בנוסף לכך יש לומר שס' התרומה מחייב את הקבורה בדווקא כי חיישינן לתקלה. ושנינו בגמ' (פסחים לג ע"ב): "פת – זריק ליה בין העצים, שמן של תרומה – רמי ליה בכלי מאוס". ומבואר שם בגמ' שהסיבה לכך היא כדי שלא תהיה תקלה והתרומה הטמאה תיאכל בטעות. וכן פסק הרמב"ם (הל' תרומות פ"ב הי"ב). ויש לבאר בדעת ס' התרומה, כפי שאמרנו לעיל, שאמנם יש דין "משמרת" גם בזה"ז, ואעפ"כ התירו חכמים לקבור את הפירות מפני התקלה, וכפי שהתירו לטמא את הטבל לפני ההפרשה, כדלעיל.

הרמ"א (יו"ד סי' שלא סעי' יט) פוסק בס' התרומה:

ונתנה בזה"ז לכל כהן שירצה... והוא שורפה... וכל זה מיירי בתרומה שהוכשרה דאז נטמאת ומותר לשורפה, אבל אם לא הוכשר, שלא נטמאת – אסור לשורפה. וטוב להכשיר אותה קודם מירוח כדי שתקבל טומאה ויהא מותר לשורפה⁴.

ג. הנחת התרומה בפני גויים או הפסדה

בהצעה שהוצעה מדובר על שלש אלטרנטיבות:

1. להניח את התרומה במקום האיסוף הקבוע, אף שידוע שגויים יקחו אותה.
2. לרסס בריסוס שגורם להפסד התרומה.
3. לרסס בריסוס שאינו גורם להפסד התרומה, אך גורם שהגויים יתרחקו ממנה מחמת ריח רע מראה וכדו'.

ויש לבחון כל אחת מן הדרכים הללו:

1. בהנחת הפירות במקום האיסוף, יש איסור גרמא של איבוד וטומאה או איסור של היסח הדעת.
2. בזה"ז תלוי דין זה במחלוקת שהבאנו לעיל, אם דין "משמרת תרומותי" נוהג בזה"ז. אם ננקוט כדעת החזו"א, שאין דין "משמרת" בזה"ז, מה אכפת לנו שהגויים יקחו את התרומה, הרי הנחת הפירות אינה אפילו גרמא, ולנו אין בכך בעיה; לדעה זו יש להוסיף את דעתו העקרונית של הרמב"ם שכלל לא למד דין הפסד וטומאה מהפסוק "משמרת תרומותי", ולדעתו יש איסור דאורייתא של "בכל קודש לא תיגע" רק כאשר מטמאים את הפירות בידיים, כמבואר לעיל.

4. ועי' בס' התרומה שכתב להכשיר לפני הפרשה. ועי' משפט כהן (סי' לח) שמערער על הצעת הרמ"א, מפני שלפני מירוח לא היתה לתרומה שעת הכושר, וייתכן שבכה"ג לא חל.

לעומת זאת, לדעת רש"י, תוס', הר"ש וס' התרומה, ביארנו לעיל שמסתבר שיש דין "משמרת תרומות" בזה"ז, וכפי שהסיק מרן הרב זצ"ל. לדעתם נראה שאין להניח את הפירות במקום האיסוף גם בזה"ז; והדבר דומה לאיסור הנחה על הסלע בפני הגוי (תרומות פ"י מ"א), שהותר רק כאשר הגוי מאיים לטמא את כל הפירות.

2. ההצעה לרסט בחומר שגורם להפסד התרומה תלויה במחלוקת מהו מקור האיסור של הפסד תרומה: לדעת רש"י ודעימיה אסור להפסיד את התרומה מדאורייתא. לדעת הרמב"ם ורבנו אפרים נראה שאינו אלא איסור דרבנן. ובזה"ז תלוי במחלוקת כנ"ל. אך גם החזו"א, הסובר שאין איסור "משמרת" בזה"ז, מודה שאין לשרוף את התרומה אלא רק לקבור אותה. ולכן נראה שאסור לרסט בחומר הנ"ל שגורם להפסד התרומה.

3. האלטרנטיבה הנוספת היא לרסט את התרומה בחומר "דוחה". ולכאורה יש לדון אם אין זה נחשב הפסד תרומה. השאלה היא מהו הפסד: האם דווקא הפסד בגוף הפרי נחשב הפסד או שאף כשממאיסים את הפרי על האנשים – בכך מפסידים אותו.

נאמר בירושלמי (תרומות פ"א ה"א) שאין מבשלין יין של תרומה, והסיבה לכך היא מפני שבכך ממעט משותיו. העובדה שממעט משותיו לא נחשבת הפסד בידיים והיא דומה למקרה שממאיס את הפרי על האנשים. בס' תורת הארץ (פח אות לא) דן אם מותר לבשל יין של שביעית, ומביא את דעת הבית רידב"ז (סי' ה סעי' י ד"ה ולענין שפסק) שמבחין בין יין של שביעית ליין של תרומה, ואומר שרק בתרומה קיים הטעם של "ממעט משותיו", מפני שיש מצוה באבילתה. ולפי"ז בתרומה בזה"ז – שהולכת לאיבוד, ואין מצוה לאכלה – אין גם איסור של הפסד כאשר רק ממאיס את הפירות על האנשים.

לסיכום, עדיף לבחור באפשרות השלישית ולרסט את התרומה בחומר "דוחה" שאינו גורם לקלקול הפירות. אם הדבר אינו אפשרי יניח את התרומה במקום האיסוף הרגיל אף שגויים לוקחים אותה. בכל מקרה לא ירסט בריסוס הגורם להפסד התרומה.